

УДК 330.15:338.432:631.11

Кустріч Л.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту

Уманського національного університету садівництва

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено методику підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств. Запропоновано авторське бачення терміну «ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства». Виокремлено складники ресурсного потенціалу сільськогосподарської організації. Розроблено інноваційну модель системи ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства. Визначено фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які безпосередньо чинять вплив на систему ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства. Узагальнено, що ефективність використання виробничого потенціалу залежить від ресурсного потенціалу, стану попиту, пропозиції та інших елементів ринкової кон'юнктури. Резюмовано, що розроблення стратегії підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств потребує передусім ресурсного обґрунтування можливостей його подальшого розвитку.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, стратегія, управління, ефективність, потенціал, ресурси.

Кустріч Л.О. ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье исследована методика повышения эффективности стратегического управления и использования потенциала сельскохозяйственных предприятий. Предложено авторское видение термина «ресурсный потенциал сельскохозяйственного предприятия». Выделены составляющие ресурсного потенциала сельскохозяйственной организации. Разработана инновационная модель системы ресурсного потенциала сельскохозяйственного предприятия. Определены факторы внешней и внутренней среды, которые непосредственно оказывают влияние на систему ресурсного потенциала сельскохозяйственного предприятия. Обобщено, что эффективность использования производственного потенциала зависит от ресурсного потенциала, состояния спроса, предложения и других элементов рыночной конъюнктуры. Резюмировано, что разработка стратегии повышения эффективности стратегического управления и использования потенциала сельскохозяйственных предприятий требует прежде всего ресурсного обоснования возможности его дальнейшего развития.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, стратегия, управление, эффективность, потенциал, ресурсы.

Kustrich L.O. THE BASIC PRINCIPLES OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF STRATEGIC MANAGEMENT AND USING THE POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article is devoted to the methodology of increasing the efficiency of strategic management and utilizing the potential of agricultural enterprises. The author's vision of the term «resource potential of an agricultural enterprise» is proposed. The components of the resource potential of the agricultural organization are singled out. An innovative model of the system of resource potential of an agricultural enterprise was developed. The factors of external and internal environment that directly influence the system of resource potential of an agricultural enterprise are determined. It is generalized that the efficiency of the use of production potential depends on the resource potential, the state of demand, supply and other elements of market conditions. It is summarized that the development of a strategy to increase the effectiveness of strategic management and use of the potential of agricultural enterprises requires, first of all, a resource justification for the possibility of its further development.

Keywords: agricultural enterprise, strategy, management, efficiency, potential, resources.

Постановка проблеми. Ринкові умови діяльності підприємств потребують прийняття оптимальних управлінських рішень щодо визначення обсягів виробництва, обрання цільових ринків реалізації продукції, забезпечення прибуткової діяльності та стабільного фінансового стану підприємства, що передбачає оптимальне поєднання та ефективне використання всіх ресурсів підприємства.

За сучасних умов глобалізації та економічних перетворень механізм управління ресурсним потенціалом підприємств не повністю відповідає завданням підвищення ефективності їхньої роботи, отримання високих остаточних результатів, подальшого розвитку. Особливої актуальності вказана проблема набуває через обмеженість самих ресурсів, що зумовлює необхідність постійного пошуку шляхів повнішого їхнього використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та використання ресурсного потенціалу досліджували багато вчених-економістів, зокрема, слід виділити праці: О.Б. Балакай [5], Д. Бег [16], Н. Богацької [1], О.В. Белякової [5], О.М. Вишневської [2], В.М. Головатюка [3], І. Дашковської [4], Р. Дорнбуш [16], Н.В. Касьянової [5], О.Д. Кирилова [6] О. Ковальчук [1], О.В. Корен-

кова [9], Д. Крисанова [14], В.В. Моревої [5], Н.С. Краснокутської [7; 8], Г.М. Підлісцького [10], С.Е. Сердак [11], Б. Сіваєва [12], В.П. Соловійова [3], Д.В. Солохи [5], Е.А. Сущенко [13], В. Трегобчука [14], О.В. Ульяновченко [15], С. Фішера [16], А. Юзефович [14] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу, його структури та властивостей, що лежать в основі його використання, є недостатньо обґрунтованою або суперечливою, а тому потребує подальших досліджень та уточнень. В економічній літературі недостатньо уваги приділено ефективності використання ресурсного потенціалу. Це, своєю чергою, негативно вплинуло на формування методології та методики його використання сільськогосподарськими підприємствами. Отже, постає об'єктивна необхідність у пошуку нових підходів до забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств, що потребує виявлення низки питань щодо економічної сутності, властивостей, структури ресурсного потенціалу, а також стратегії його використання.

Мета статті полягає в узагальненні трактувань поняття «ресурсний потенціал підприємства», уточ-

ненні його складу та розробленні теоретичних положень стратегії ефективного використання ресурсного потенціалу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал підприємства – це сукупність взаємопов'язаних ресурсів, які використовуються для виробництва продукції. Величина цього потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних і трудових), які перебувають у розпорядженні підприємства. Поліпшення якісних характеристик сільськогосподарської сфери, зростання рівня кількісних показників економічної ефективності безпосередньо пов'язані з підвищенням ефективності та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських організацій.

В економічних дослідженнях і практиці термін «ресурсний потенціал» сільськогосподарської організації представлений різними інтерпретаціями і не має єдиного усталеного загальноприйнятого визначення.

Деякі вчені [3; 7; 9] визначають ресурсний потенціал як елемент виробничого потенціалу, інші [2; 5; 12] вважають виробничий потенціал частиною ресурсного потенціалу, треті [1; 4; 8] вважають, що ресурсний потенціал входить до складу виробничого, а виробничий потенціал – до економічного.

Безпосередньо під ресурсним потенціалом розуміють поєднання або сукупність земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів [11, с. 84], «...сукупність природних і матеріальних елементів, які можуть бути використані людиною для своєї життєдіяльності і залучені в процес виробництва для виробництва споживчих вартостей» [12], «...сукупність трудових, природних і матеріальних ресурсів, яка характеризується їх кількістю, якістю, внутрішньою структурою кожного ресурсу» [14, с. 49]. Ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства – «...сукупність земельних, трудових і матеріальних ресурсів, що знаходяться в його розпорядженні, ... визначається кількістю, якістю і внутрішньою структурою кожного ресурсу окремо» [6, с. 245].

Ресурсний потенціал аграрної сфери як сукупність ресурсних потенціалів сільськогосподарських підприємств, що характеризуються показниками середньорічної чисельності зайнятих, посівних площ і площ сільськогосподарських угідь, чисельністю голів сільськогосподарських тварин, вартістю основних виробничих фондів і вартістю оборотних фондів, розглядають Н. Богацька та О. Ковальчук [1].

На думку Н.В. Касьянкової та ін., ресурсами сільськогосподарства є сукупність працівників, матеріальних і нематеріальних засобів, фінансів, об'єктів і явищ природи, необхідних для здійснення виробництва [5, с. 79].

Потенційні можливості підприємства визначаються «...наявністю ресурсів і можливістю використання резервів» [9, с. 187].

Резерви розглядаються вченими [7-9] у двох аспектах: як тимчасово не використані матеріально-речові ресурси і невикористані можливості підвищення ефективності виробництва.

Задіяні у виробничому процесі або в господарській діяльності ресурси стають факторами виробництва або факторами господарювання.

Зарубіжні економісти Д. Бегг, С. Фішер, Р. Дорнбуш фактором виробництва вважають будь-який товар або послугу, які використовуються в процесі виробництва продукції [16, с. 124].

Для виробництва продукції виробничі ресурси АПК повинні знаходитися в органічній єдності, ізолювано один від одного ресурси представляють лише

можливості виробництва [3, с. 103]. Г.М. Підлісецький узагальнює різні точки зору економічного змісту категорії ресурсний потенціал і вважає, що на рівні сільськогосподарської організації ресурсний потенціал характеризується включенням до його складу земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів [10, с. 66].

Системний підхід під час дослідження ресурсного та виробничого потенціалів використовують багато вчених [5-8; 15; 16].

Системний підхід – це етап початкового якісного аналізу проблеми і постановки завдань, одна з ранніх форм системного аналізу, тобто системи методів пошуку і реалізації змін, призначених для ліквідації проблем.

У ґносеологічному сенсі система задається трьома факторами. Б. Сіваєв дає таке визначення системи: «Система S на об'єкті А щодо інтегративної властивості є сукупність таких елементів, що знаходяться в таких відносинах, які породжують дану інтегративну властивість» [12].

Ресурсний потенціал сільськогосподарської організації представлено складними елементами. Такі елементи, як земля, праця, капітал, у результаті декомпозиції можна розділити на безліч підсистем. А інтегративна властивість ресурсного потенціалу реалізується у підвищенні ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, що дає підставу розглядати його як систему. Системний підхід розглядає об'єкт «як сукупність взаємопов'язаних елементів, що має вхід, вихід, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок» [11, с. 84]. З позицій «входу» і «виходу» виділяють чотири типи системи: «некібернетичні» – не мають входу і виходу – закритий тип системи; «кібернетичні» – мають вхід і вихід; системи, які мають вхід, але не мають виходу; «напівкібернетичні» – системи, що мають вихід, але без входу [15, с. 65].

Соціально-економічні системи являють собою кібернетичний тип системи й є двосторонньо відкритими. Ресурсний потенціал сільськогосподарської організації є складником економічного потенціалу, його підсистемою, який виступає у ролі соціально-економічної системи. Це дає підставу характеризувати ресурсний потенціал як відкритий об'єкт-систему, що здатний приймати і віддавати інформацію у процесі перетворення природних ресурсів у результаті взаємодії його елементів.

Закон системних перетворень обґрунтовує можливість наявності великої кількості різних комбінацій-перетворень об'єктів-системи. Зважаючи на те, що жива і нежива природа може творити свої об'єкти-системи всього лише сімома різними способами, або змінами (кількості, якості, відносин, кількості й якості, кількості і відносин, якості і відносин, кількості, якості, відносин усіх або частини його «первинних» елементів), закон системних перетворень дає змогу стверджувати таке.

У ресурсному потенціалі як системі у процесі взаємодії виробничих ресурсів може бути дуже велика кількість видів і способів перетворень. Це стосується виробничо-економічних відносин, виробничих структур, розмірів сільськогосподарських підприємств, методів організації виробництва, структурної збалансованості ресурсів та інших характеристик.

Закон системності загальної теорії системи, який установлює незвичайну та глибоку єдність між не схожими один з одним об'єктами стосовно перебуваючих у взаємодії елементів ресурсного потенціалу, дає змогу стверджувати, що вплив усіх факторів на

результати діяльності практично неможливо виміряти [3, с. 103].

Багато несуттєвих, на нашу думку, факторів мають вагому єдність, наприклад хобі керівника, коло знайомств підприємця, стійкість зернових культур до перезволоження або посухи і т. д. Згідно з еволюціонікою (системним ученням про розвиток), перетворення у будь-якій системі, прагнення системи самоорганізуватися у стійку форму, яка здатна протидіяти агресивним факторам зовнішнього і внутрішнього середовища, є необхідною і неминучою умовою розвитку системи [2, с. 34].

Системний підхід має більш широкий зміст і виходить за межі використовуваних визначень ресурсного потенціалу як системи.

Проблемною ситуацією як у ресурсній системі сільськогосподарської організації, так і в цілому АПК (на всіх рівнях – від регіонального до сільгосп-підприємства) є дефіцит і незадовільна якість і (або) неефективне використання ресурсів. Отже, метою ресурсної системи АПК є залучення і раціональне використання ресурсів.

Виходом системи ресурсного потенціалу буде залучення основних факторів виробництва: праці, землі, капіталу (рис. 1).

Під час розгляду ресурсного потенціалу як системи однією з умов є наявність рушійної сили, чинника, що приводить у дію елементи ресурсного потенціалу. Цей же фактор здійснює організаційно-управлінську діяльність, сферами інтересів якої є маркетинг, менеджмент і його напрями, наприклад фінансовий менеджмент, управління інформаційними потоками. Багато вчених виділяють підприємництво як четвертий фактор виробництва.

Фактор «підприємництво або підприємницькі здібності» вчені вважають сполучною ланкою, специфічним інтегратором, що здійснює взаємодію елементів ресурсного потенціалу, тому на схемі (рис. 1) ми виділяємо цей фактор як ключовий чинник, що приводить у дію необхідні ресурси.

Підприємництво як специфічна і складна економічна категорія є фактором, який зумовлює взаємодію наявних елементів ресурсного потенціалу за сформованого рівня виробничо-економічних відносин. У результаті цього впливу елементи ресурсного потенціалу, що беруть участь у виробництві, переходять до категорії факторів сільськогосподарського виробництва.

Підприємництво за своєю природою є однією з характеристик трудових ресурсів. Але в силу своєї особливої ролі у складі, призначенні і за характеристики ресурсного, виробничого й економічного потенціалів сільськогосподарської організації даної категорії слід визначити особливе місце.

На рис. 1 фактор «підприємництво» представлено визначальним фактором щодо ефективності використання ресурсного потенціалу. За необхідності задіюються невикористані резерви (матеріально-речові ресурси), які також стають факторами виробництва. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарської організації

залежить від ваги впливу підприємницького чинника на ресурси, від сучасного рівня розвитку виробничих відносин, від якості сформованої структури факторів виробництва.

Виробничі відносини – відносини щодо виробництва, обміну, розподілу і споживання. Вдосконалення зазначених виробничих відносин також має системну природу. Протириччя, що виникають у процесі розвитку виробничих відносин, є факторами внутрішнього середовища, які впливають на систему зсередини і змінюють її або в позитивний бік, або надають руйнівного впливу.

На рис. 1 показано, що фактори зовнішнього середовища впливають на систему ззовні. Це ємність ринку, ціни на сільськогосподарську продукцію, види і рівень державної підтримки, політичні фактори (наприклад, економічні санкції), умови імпорту продукції та ін. Внутрішні і зовнішні фактори, впливаючи на систему, прагнуть вивести її зі стану рівноваги, зруйнувати її, тому система в процесі протистояння зовнішнім і внутрішнім чинникам еволюціонує, змінюється, прагне до стійкого стану рівноваги.

Виходом із системи ресурсного потенціалу буде зростання ефективності використання ресурсного потенціалу в цілому та окремих його елементів зокрема, приведення структури елементів ресурсного потенціалу до оптимальності і створення умов для розширеного відтворення. Саме створення умов для розширеного відтворення викликає необхідність розгляду ресурсного потенціалу сільськогосподарської організації як системи. Система буде прагнути до оптимальності структури факторів виробництва, що, своєю чергою, досягається за розширеного відтворення і збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

У цьому разі система ресурсного потенціалу виступає як підсистема економічного потенціалу регіону. Виходом системи ресурсного потенціалу є вхід у сис-

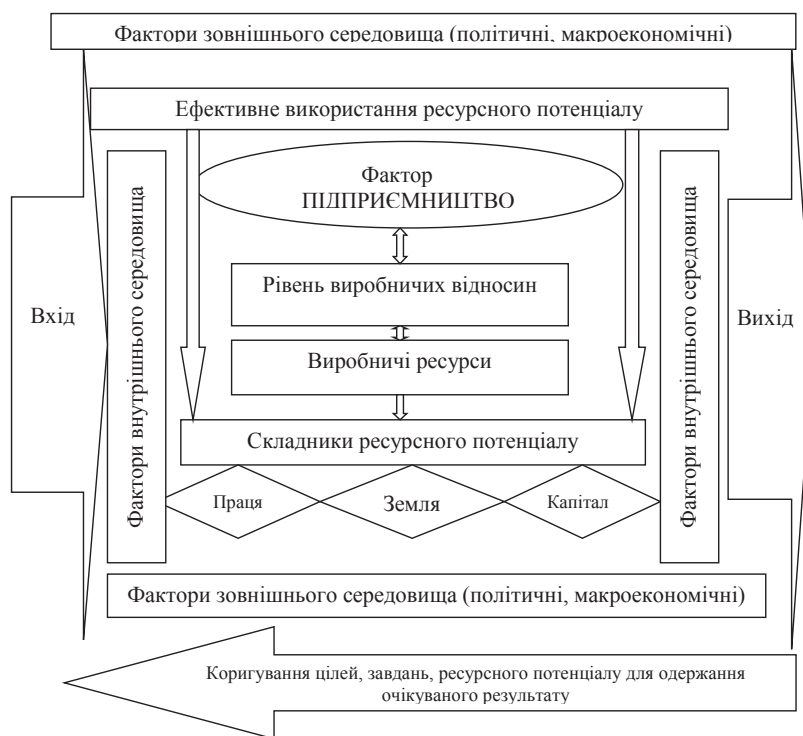

Рис. 1. Система ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства

Джерело: авторська розробка

тему виробничого потенціалу, метою якої є виробництво сільськогосподарської продукції. Ефективність використання виробничого потенціалу буде залежати від ресурсного потенціалу, стану попиту, пропозиції та інших елементів ринкової кон'юнктури.

У системі виробничого потенціалу форми впливу фактору підприємництва ускладнюються, що передбачає виділення підсистем: маркетингової, управлінської якості, охорони праці та ін.

Висновки. Отже, беручи до уваги результати проведеного нами дослідження, можемо вважати, що системний підхід найбільш повно відображає призначення і сутність ресурсного потенціалу.

Узагальнивши розробки вчених щодо розуміння сутності категорії «ресурсний потенціал», нами пропонується доповнити поняття аналізованої категорії в контексті системного підходу. На нашу думку, ресурсний потенціал сільськогосподарської організації являє собою відкриту виробничу систему, в якій фактор «підприємство», орієнтуючись на нинішню ринкову кон'юнктуру і з урахуванням сучасного рівня виробничих відносин, об'єднує організацію відповідної організаційно-правової форми та пускає в хід технологічно залежні ресурси сільськогосподарського виробництва – працю, землю, капітал – для підвищення ефективності використання і забезпечення розширеного відтворення.

Взаємодія виробничих ресурсів як відкритої виробничої системи сільськогосподарської організації володіє специфічними особливостями, що зумовили одночасно тривалі тимчасові розриви та безперервність у використанні багатьох ресурсів. Задіяні в процесі виробництва виробничі ресурси сільськогосподарської організації виступають факторами виробництва, тимчасово не задіяні ресурси – резервами. Дана система є підсистемою економічного потенціалу регіону, яка прагне до свого стійкого стану – вдосконалення структури факторів виробництва на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу для виробництва та доведення до споживача необхідного обсягу якісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції за умов інтеграції України в міжнародний економічний простір.

Таким чином, розроблення стратегії підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств потребує передусім ресурсного обґрунтування можливостей його подальшого розвитку: оцінювання наявного ресурсного потенціалу та рівня його використання, визначення невикористаних можливостей ресурсного потенціалу, оптимізації складу ресурсів підприємства та джерел їхнього формування; оцінювання ризиків додаткового залучення ресурсів.

Проведене дослідження показало, що підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств є необхідними складниками подальшої діяльності підприємства. Однак, незважаючи на рівень

опрацювання низки питань, пов'язаних із теорією і практикою стратегічного управління, за межами наукового розгляду залишається ще багато проблем, вирішення яких буде сприяти сталому розвитку як сільськогосподарської галузі, так й економіки України у цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богацька Н. Ресурсний потенціал підприємства: сутність та стратегія використання / Н. Богацька, О. Ковальчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/10_98032.doc.htm.
2. Вишневецька О.М. Ресурсний потенціал підприємництва / О.М. Вишневецька // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 32-37.
3. Головатюк В.М. Вимірювання інноваційного потенціалу в контексті формування стратегії розвитку підприємства / В.М. Головатюк, В.П. Соловйов // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 1. – С. 102-111.
4. Дашковська І. Ресурсне забезпечення та ресурсний потенціал інноваційної діяльності підприємства / І. Дашковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16391/1/212_Dashkovska_363_364_Modern_Problems.pdf.
5. Касьянова Н.В. Потенціал підприємства: формування та використання: [підручник] / Н.В. Касьянова [та ін.]. – Донецьк: Цифрова типографія, 2012. – 257 с.
6. Кирилов О.Д. Формування ефективної стратегії розвитку підприємства в умовах інвестиційної вразливості / О.Д. Кирилов // Академічний простір. – 2008. – № 12. – С. 244-250.
7. Краснокутська Н. Дефініція поняття – потенціал підприємства в контексті розвитку мікроекономічної теорії / Н. Краснокутська // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 5. – С. 54-64.
8. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: [навч. посіб.] / Н.С. Краснокутська. – К.: ЦНЛ, 2005. – 352 с.
9. Коренков О.В. Виробничий потенціал як складова частина потенціалу підприємства / О.В. Коренков // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Економічна». – 2014. – № 565. – С. 186-190.
10. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств / Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65-66.
11. Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання / С.Е. Сердак // Академічний огляд. – 2008. – № 2. – С. 83-88.
12. Сіваєв Б. Економічна сутність ресурсного потенціалу підприємства / Б. Сіваєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/sivaev-bo-ekonomichna-stutist-resursnogo-potentsialu-pidpriemstva>.
13. Сущенко Е.А. Характеристика потенціала підприємства як економічної категорії / Е.А. Сущенко // Вісник Східноукраїнського національного університету. – 2007. – № 5(51). – С. 239-244.
14. Трегобчук В. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В. Трегобчук, А. Юзефович, Д. Крисанов [та ін.]; відп. ред. В. Трегобчук. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с.
15. Ульяновченко О.В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект: [монографія] / О.В. Ульяновченко. – Суми: Довкілля, 2009. – 383 с.
16. Begg D., Fischer M., Dornbusch R. Economics / McGraw-Hill Book Company. Maidenhead, Berkshire, England. – 2016. – P. 122-130.